

P U Š K I N

A R N E N O V Á K

P U Š K I N

P R A H A 1 9 4 1

Byla to jedna z těch nepravidelných a neočekávaných návštěv, jakými na sklonku svých bohosloveckých studií Václav Čeněk Bendl rád překvapoval svou dávnou přítelkyni Boženu Němcovou. Vpadl jako velká voda do jejího chudobného bytu v Řeznické ulici, zažertoval se starou služkou Mankou, poškádlil se vesele se svou „budoucí hospodyní“ Dorou, vyzkoušel ji z francouzských nepravidelných sloves, a chystal se pobaviti paní domu některou ze svých

rozsmarných, někdy i pikantních cestovních příhod, jak se mu po každé nashromáždily mezi Budějovicemi a Prahou v hospodách, dostavnících a nejčastěji po silnicích, kudy statně klušoval, pokud mu to dovolil povážlivě se zakulacující objem nadějného velebníčka.

Ale teď tu seděli na rozviklaných židlích nad vybledlým, hrubě zalátaným ubrusem u stolu spíše proletářského než úřednického a mlčeli v rozpacích. Bývalý satirik, ironisovala Božena v duchu svého přítele. Někdejší kráska a milostnice, myslil si v témže okamžiku o ní předčasně zmlklý humorista Fabián Čočka. Srovnával si

s touto ustaranou, prošedivělou paní povadlé pleti, pokleslých ústních koutků a vrásčitého čela s onou oslnivou krasavicí, která kdysi na osudné a pošetilé křižovatce jeho milostného blouznění mu horce a temně zmátla mladé smysly a kterou tehdy emphaticky oslovoval: „podivná ty ženo! chladná, žhavá!“ a musil se s námahou nutiti, aby se sám přesvědčil o totožnosti. A zatím ona, hladíc rozpačitě olysalou hlavičku starého bezzubého psíka Vidáka, uvažovala v osvětlující zkratce o tom, jak podivně a tragikomicky křížil tento dobrý a veselý chlapík její cesty. Přiváděl k ní vždycky kamarády,

z nichž ten onen se jí na čas stál blaživým a zas mučivým osudem, kdežto sám od ní ničeho nikdy nedosáhl; zůstával jí jedině věren, když ji ostatní přátelé opustili; dovedl s ní nejen blouzniti a opět se posmívati, nejen diskutovati o literatuře a společenských poměrech, ale také tříti bídu a po bohémku z ní pomáhati. Měl zlaté srdce, které zapíral, a jeho rozpustilý humor plynul z velké vnitřní dobroty, která až zahanbovala, což ovšem nesměl břitkému satirikovi z Rachejtlí nikdo dáti najevo – pak přezrálý a vypasený alumnus nakupil na sebe tolik domnělých hříchů a neřestí, že by ho

musil spirituál semináře naráz z ústavu vyloučiti. Boženě byla vlastně každá jeho návštěva milá, ale přece pak při setkání navalila již desíletá společná minulost mezi oba obyčejně plno nesnází a rozpaků. A proto ani nyní nemohl se hovor rozproudití.

Božena Němcová se dívala chvíli na oleštěný, nepříliš čistý černý šat biskupského seminaristy, jenž mu byl zřejmě těsný, a hned zase na nepohledný balíček v režném papíře, pomáčkaný a nemotorně svázaný, který Bendl položil na stůl před sebe. Bylo v něm patrně trochu prádla na noc, a chudičká hospodyně

si maně pomyslíla, že jest asi hodně chatrné a vyspravované. Byla vděčna, že ten pohled jí dal podnět k hovoru a otázala se: „Vaše zavadla, Prevoschoditělstvo?“ Bendl si hrábl do dlouhých vlasů, pozatahal se po tučném podbradku a rozdeklamoval se: „Má fraky všeho druhu, žily, houf klobouků i pláště, korsety, lahvičky, sponky, lorněty, květnaté šátky, punčochy à jour – –“ Přítelkyně porozuměla citátu a hrozcí šelmovsky prstem oslovila hosta v náhlém šelmovství: „Vy, vy – hrabě Nulíne!“ Velebníček se hluboce zarděl, neboť pochopil kárně pikantní asociaci ze společné minulosti a

jako by cosi stíral, přejel si dlaní ruměnnou tvář; kuckaje se smíchy odmítal dotěrnou vzpomínku: „No, tak zlé to přece, Natalie Pavlovno, tenkrát nebylo.“

A všechno trapné napětí mezi přátelskou dvojicí zmizelo naráz i s tou tíhou minulých let, která oba skličovala jako vědomí neodbytného a neodmluvného stáří. Byli to zase ti bezstarostní kamarádi, kteří si ve všem rozuměli a nic nemusili před sebou skrývati. Bendl se pochlubil, že našel pro svého Puškina v Písku nakladatele a počal Boženu potutelně škádliti, že se již nemusí krásná Esthér pokořovati, aby

vysvobodila jeho rukopis z dlouhého zajetí; ale právě z tohoto nevinného špičkování mluvila zároveň vděčnost i něha. Přítelkyně se poloznalecky, poloroztržitě vyptávala po technických otázkách překladu, o němž s Bendlem často diskutovala. Byla by věděla ráda, zda český překladatel má skutečně právo na tu volnost v rýmech, kterou podle jejího mínění předstíral v ruském originále a zda ty stálé rytmičné změny nejsou snad jen tlumočnickova přílišná shovívavost k sobě samému, kterou tak dobře u něho znala. „Víš, Fabiáne, ty si v životě dovedeš prominouti ještě trochu více

než nějaký ten trochajský chod nebo daktylický rozměr, ty, starý, milý hříšníku!“

Bendla v této chvíli náhlé a neočekávané pohody odborné veršovnické problémy patrně valně nezajímaly a nepouštěl se o nich s hostitelkou dále do hovoru. Teď svého Aleksandra Sergějeviče nepřekládal se slovníkem v ruce, neškrtal v něm stejná slova a nenahrazoval je synonymy, nepiloval své verše rytmicky. Prožíval svého básníka a přál si, aby se s ním přítelkyně procházela ruku v ruce puškinovskými kraji. Nebylo však zcela snadno vylákati ji, ironicky posměšnou a bolestně vystřízli-

vělou do těch lepších, kvetoucích a šumících světů ze střízlivé a nedůvěřivé Prahy, kde visí nebe tak nízko, kde si lidé jsou navzájem podezřívavými nepřáteli, ne-li policejními špicly. Bendl věděl dobře, že v hloubi duše Božena pohrdá stejně jako on touto šedivou a studenou malodušností, kterou sama v životě trpěla nejvíce, ale občas se mu zdálo, že jest i ona poněkud nakažena tím, čemu se musila tolik let brániti a co by ji bylo několikrát zdolalo. A ve své ironické mysli satirického psychologa formuloval si duševní změnu své přítelkyně, která ho bolela: stárnutí, úplná ztráta

ilusí, náklonnost k cynismu. Ale, že taková by byla Božena?

Soumrak, který se kalně třepil špinavou a banální ulicí novoměstskou, jako by se přeléval přátelům do duše a Bendl, když se oba zas odmlčeli, zatoužil po plném slunci, po volných obzorech, po svobodě pohybu, po tvůrčí radosti, jakou mají stejně pták, strom, básník. Nikdy mu jeho Puškin nebyl naléhavější potřebou. Ale ostýchal se právě před touto ženou, která sama v nejkrásnějších chvílích milosti byla vtělený entusiasmus, zanotovati nadšenou tirádu; což by ho neokřikla a neodká-

zala do patřičných kolejí satiry a ironie, kde ho jako vozku s práskajícím bičem nejraději vídala? Rozpakoval se chvíli, zda by opravdu neměl začít ironií. Posmívati se trochu těm novopečeným básnířikům mladé generace, s jejich nesnesitelnou arogancí a třípídovým obzorem hřbitovních světobolců: copak chtějí tito trpaslíci, které milostpaní ráčí tak chrániti, proti Puškinovi, jemuž nenáleží jenom širá, nekonečná Rus, ale celý boží svět? Anebo si dobrati ten pražský Kocourkov, spokojený dočista a proto neschopný inspirovati básníka k něčemu skutečně velkému, bohatýrskému,

bojarskému, vášnivému? Hlupáček ten uszlělý Gustav Pflieger, že si myslí, že lze v Praze napsat nějakého Oněgina! Ale což jsem přišel z Budějovic do Prahy proto, abych otravoval dobrou duši, která má až nazbyt vlastní tíhy a vlastního soužení?

V pokoji bylo již tma; kdesi z ulice padal chabý odlesk ubohé lampy petrolejové; jenom zřídka bylo pozorovat stíny řídkých chodců v této nevlidné končině. Václav Čeněk Bendl nerozeznával ani tvář ani obrysy těla své zmlknuvší hostitelky. A tu zapomenul, jako by úmyslně, že před ním sedí zestaralá, váž-

nou nemocí nahlodaná matka dospělých dětí, žena, která denně zápasí o suchý krajíček tvrdého chleba, smutná proletářka, na niž se okolí dívá s milosrdenstvím. Viděl před sebou někoho jiného, onu krasavici, jež okem, hlasem, tělem ho jako mládenečka před deseti lety okouzila a omámila a jež byla vždycky hotova vydat se s mladými přáteli na volnou cestu do končin snu a pohádky, touhy a entusiasmu. Dávný německý verš zazněl Bendlovi v sluchu:

*„Nuž, sedlejte mně hypogryfa, Musy,
již k jízdě v starou, romantickou zem!“*

Jak často a jak rády jej před pětadvaceti, třiceti lety sedlaly Musy právě Aleksandru Sergejeviči! Skutečně jen k jízdě v starou, romantickou zem? Jemu, jako nikomu druhému na světě, se denní skutečnost, panský dvorec a selská ves, čerkeský aúl a kozácký síč, cikánský tábor a petrohradská ulice mění v zahradu poesie, v sad svobody, v zaslíbenou zemi vnitřního štěstí.

A tu se již Bendl nezdržel a trochu monotonně, jak si zvykl při nešporách v semináři, počal recitovati pomalu a se zpěvavým důrazem:

*„Překrásný kraj! to rajske plesy!
Vše živo tam, i chlum i lesy
a hrozny jak safírů blyštění,
převábné po dolinách vzhlížení,
chlad topolů a zdrojů hrčení.
Ves cit se budí, chví se duše,
když poutník rána spanilého
v horách, po břehu velebném
přijíždí sem a komoň ruče kluše – –“.*

Božena poslouchala pozorně, chvílemi lehce oddychujíc a pak se z prsou maně vydral v tichoučkém zašeptnutí jí tak drahý refrén Migno-

niny písňě: „dahin! dahin!“ Neprožila dávno takovou rozkoš, jako teď, poslouchajíc barevný spád kvetoucích veršů Puškinových. Nevníkala jen, nýbrž sama tvořila s básníkem. Mívala takové chvíle občas, když psala z plnosti inspirace, unášena vzpomínkou neb obrazností... byl to poslední statek, který jí zbyl ze života. A podivnou smyslovou asociací proběhla jí tělem vzpomínka na jinou slast, když se oddávala, zároveň dobývajíc; když přijímala, rozdávajíc celou svou bytost žádoucímu milenci. Toto rozohnění potrvalo v čivech jen okamžik, ale jaký okamžik. Božena pocítila náhle vděč-

nost k boдрému Bendlovi, nenáročnému zástupci Aleksandra Sergějeviče Puškina v české zemi. Hledala ve tmě jeho ruce a pevně je stiskla: „Děkuji ti, Václave, že jsi dnes přišel.“

Bylo ticho a tmâ v domě i na ulici. S Dobyččího trhu nezaznívaly úderý radničních hodin, ani pravidelné kroky vojenské strážě. Jenom chvílemi se Boženě a Bendlovi zdálo, že venku šumí a zpívají vody, odrážejíce svůj tekutý opál o mramor nádrže. Byly to vody Bachčisarajského fontánu.

A R N E N O V Á K : P U Š K I N

Napsáno k stému výročí smrti A. S. Puškina, text z Lidových novin dne 1. ledna 1937 pro toto první vydání přehlédl Bedřich Beneš Buchlovan. Vyzdobil kamenorytinou a typograficky upravil Cyril Bouda. Vydal roku 1941 jako XIII. svazek edice „Kytice“ Vilém Šmidt v Praze. Písmem střední Didot antikva vytiskla Průmyslová tiskárna v Praze. Mimo náklad vydáno 200 číslovaných výtisků na ručním papíře.